

**Mehmet BULUT, Ottoman-Dutch Economic Relations
in the Early Modern Period 1571-1699**, N.W. Posthumus Reeks XI,

Verloren Press, Hilversum 2001.

Şevket Kamil AKAR*

Son yıllarda Osmanlılarla Batı Avrupalılar arasındaki ilişkilerle ilgili araştırmalarda nisbî bir artış gözlenmektedir. Şimdiye kadar Osmanlıların İngiliz, Fransız, İtalyan ve Portekizliler gibi Batılı devletlerle ilişkileri konusunda birçok çalışma yapıldıysa da, merkantilist dönemin Avrupa'daki en önemli gücü konumunda bulunan Hollandalılarla Osmanlılar arasındaki ilişkilere dair çok az çalışma yapılmıştır. Osmanlılarla Hollandalılar arasındaki ilişkileri konu alan sınırlı çalışmaların hepsi de iki ülke arasındaki diplomatik ve politik ilişkilerle ilgilidir. Osmanlılar ile Hollandalılar arasındaki ekonomik ilişkiler konusunda ilk spesifik çalışma Başkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Mehmet Bulut'un, Hollanda'da Verloren Yayınları arasında basılan ve *Ottoman-Dutch Economic Relations in the early modern period 1571-1699* [Erken Modern Dönemde (1571-1699) Osmanlılarla Hollandalılar Arasındaki Ekonomik İlişkiler] başlığını taşıyan çalışmasıdır.

Osmanlılar ile Avrupalılar arasındaki ilişkilerin incelenmesinde orijinal çalışmalarda en önemli sorun dil sorunudur. Her iki coğrafyadaki spesifik bir konuyla ilgili orijinal çalışmalar için yine dil sorunu sözkonusudur. Ancak karşılıklı ilişkilerin incelenmesinde bu sorun ikiye katlanmaktadır. Hem Osmanlıca, hem de ilgili ülkenin dilini bilmek gerekmektedir. Bu sorunları aştıktan sonra her iki coğrafyanın arşivlerinde araştırma yapma imkânı bulabilmek de günümüzde pek kolay değildir. Bu tür çalışmaları gerçekleştirebilmek gerçekten günümüzde büyük özveri gerektirmektedir. Bulut, buradaki çalışmasında araştırmalarını iki dile (Osmanlıca ve Felemenkçe) dayanarak gerçekleştirmiş ve kitabını İngilizce olarak kaleme almış bulunmaktadır.

Başta İstanbul'daki Osmanlı Arşivi (*Başbakanlık Arşivi*) olmak üzere, Hollanda'daki Lahey Devlet Arşivi (*Algemeen Rijksarchief*), Amsterdam Belediye Arşivi (*Gemeentelijke Archief*), Leiden Üniversitesi El Yazmaları (*Oriental Manuscripts*) bölümündeki birçok orijinal belgeyi esas alarak merkantilist dönemde Osmanlı-Hollanda ekonomik ilişkilerini inceleyen Bulut konuyu "dünya sistemi" perspektifini de dikkate alarak tartışmaktadır. Dünya ekonomik merkezinin 17. yüzyılda Akdeniz'den Atlantik'e kayması sonucunda başta Avrupa olmak üzere dünya ekonomisinde değişen dengeleri ve bu gelişmeler karşısında Osmanlıların ta-

* Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi.

vır ve duruşuyla birlikte aldıkları tedbirler ve hayata geçirdikleri siyasal ve ekonomik politikaların dayandığı dünya görüşü bu çalışmada geniş olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışma, kuruluşundan beri yönünü Batı'ya çeviren Osmanlıların; coğrafi keşifleri gerçekleştirmiş, dünya ticaretinde okyanus ötesi hedeflere yönelmiş Avrupa'da ilgili dönemdeki kapitalist sistemin en önemli ekonomik ve ticaret gücü olan Hollanda Cumhuriyeti ile arasındaki ekonomik ilişkiler bir anlamda Avrupa dünya ekonomisi ile Osmanlı dünya imparatorluğu arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Diğer bir deyişle bu çalışma ile, Doğu'da ve Batı'da etkili olan bir dünya imparatorluğu ile, deniz yoluyla dünya ticaretinde etkin olmaya başlayan Batı Avrupa'nın merkez ekonomik gücü arasındaki ekonomik ilişkilerin fotoğrafı görülmekte; eski merkez Akdeniz ile yeni merkez Atlantik arasında yeni ilişki biçimi alanındaki sis perdesi biraz daha aralanmaktadır.

Erken Modern dönemdeki 'Batı Avrupa Doğu Akdeniz entegrasyonu' konusunun da geniş olarak tartışıldığı bu çalışmada Bulut, Osmanlıların kendilerini merkez konumunda kabul edip hiçbir kompleks ve endişeye kapılmadan Avrupa ile entegrasyonda Batılılardan daha istekli olduklarının işaretlerini vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın 21. yüzyılda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere de tarihten kuvvetli bir ışığı yansıttığı söylenebilir. Şu ana kadar Osmanlı-Hollanda *ekonomik* ilişkileri alanında yazılmış ilk eser olması Bulut'un çalışmasının önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Onyedinci yüzyılda Batı Avrupa ile Osmanlı coğrafyası arasındaki ticaret hacminin artması Doğu Akdeniz ile Atlantik arasındaki erken ticari entegrasyonun ilk işareti olarak değerlendirilebilir. Avrupa'dan Osmanlı'ya, oradan da doğuya doğru değerli maden (altın ve gümüş) akımındaki artış da bu entegrasyonun diğer bir nişanesi olarak kabul edilebilir. Elbette yirminci yüzyılın sonlarında anılan bölge ve coğrafyalar arasındaki sermaye akımı ve ticaret hacminin ulaştığı hacim ve büyüklük dikkate alındığında, onyedinci yüzyıldaki durum, görece sönük kalır. Ancak, onyedinci yüzyılda bu coğrafyalar arasındaki değerli maden akımı, uzun mesafeli ticaret, ulaşım ve haberleşme alanlarındaki gelişmeler dikkate alındığında önceki yüzyıllarla karşılaştırılmayacak kadar önemli düzeyde bir artış ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, anılan bu gelişmelerin ortaya çıkmasında Hollandalıların ve özellikle de Osmanlıların rolünün anlaşılmasında önemli ipuçları vermektedir. Hollandalılar kendilerine has merkantilist uygulamaları ile bu gelişmelerde önemli bir rol oynarken, Osmanlıların Atlas Okyanusundan Hint Okyanusuna kadar uzanan geniş hinterlanddaki deniz ticaretindeki gelişmeleri dikkatle izlemeleri, Avrupa ile Osmanlı bölgeleri arasındaki ticaretin artması ve erken ticaret entegrasyonundan söz edilmesine imkân vermektedir. Bu çalışmada, Osmanlıların kara ve deniz ticaretini teşvik konusunda attıkları adımlar analiz edilirken, dünyada ilgili dönemde ekonomik ve ticari alanda ortaya çıkan değişimlerden Osmanlıların -sanıldığı gibi aksine- yakinen haberdar oldukları, hatta mümkün

olduğunca bu gelişmelere müdahil olabilmek için önemli çabalar gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Onbeşinci yüzyılın sonlarında Doğu'ya ve Batı'ya açılan Avrupa'nın yeni ticaret yollarını keşfetmesiyle önemi azaldığı idda edilen Osmanlıların, aldıkları tedbirlerle yıldızı parlayan Kuzey Avrupalı tüccarları kendi bölgelerine çekebilme yeteneği ile bu coğrafyanın en azından onyedinci yüzyılın sonlarına kadar Doğu-Batı ticaretindeki öneminin devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Hollanda onyedinci yüzyılda Avrupa'nın en önemli ekonomik gücü konumuna yükseldi. Hollandalı tüccarlar Avrupa'dan Asya ve Amerika'ya uzanan geniş alanda dünya ticaretinde etkin bir rol oynadılar. Osmanlılar açısından Hollandalı tüccarların kendi bölgelerindeki faaliyetleri, izledikleri ekonomik politikaları açısından çok önemliydi. Osmanlıların bu dönemlerdeki siyasetlerinde hem ekonomik ve hem de politik bazı amaçları sözkonusuydu. Osmanlıların politik amacı Batı'da Papalığın öncülüğünde kendilerine karşı oluşturulan koalisyonu zayıflatmak ve Habsburgların gücünü dengelemek iken, ekonomik amaçları da ülke sınırları içinde mal sıkıntısı olmadan tüm halkın ihtiyacını karşılayacak yeterli mal bulunmasını sağlamak, kısacası bolluk ekonomisi yaklaşımı içinde devlet gelirlerini maksimize etmek idi. Dolayısıyla Hollandalı tüccarların Osmanlı sınırları içindeki faaliyetleri Osmanlılarca sürekli olarak teşvik edilmiştir. Buna karşılık Hollanda Cumhuriyeti Devleti'nin de politik ve ekonomik amaçları sözkonusuydu. Ekonomik amaç merkantilist hedefleri gerçekleştirmek iken, politik amaç da İspanya'ya (Batı Habsburglar) karşı başlattıkları bağımsızlık mücadelesinde güçlü Osmanlı Devleti'nin desteğini sağlamaktı. Bulut, bu çalışmasında her iki kesimin bu amaçlarına belli ölçüde ulaştıklarını ortaya koymaktadır.

Hollandalı tüccarlar başlangıçta Osmanlılar tarafından daha önce izin verilen Fransız ve İngiliz bayrakları altındaki gemilerle Osmanlı bölgelerinde ticari faaliyetlerde bulundular. Onyedinci yüzyılın başlarında (1612) Osmanlılardan kapitülasyon alarak kendi bayrakları altında ticaret yapma imkânına kavuştular. Kapitülasyon sahibi olmaları birçok ekonomik, sosyal ve hukuki haklara sahip olmaları anlamına geliyordu. Dolayısıyla kapitülasyon sahibi olduktan sonra Osmanlı bölgelerindeki ticari faaliyetlerini arttırmak için önemli imkânlara kavuşmuş oluyorlardı.

Onyedinci yüzyılın başlarında diğer Batı Avrupalı tüccarlar karşısında nisbeten daha zayıf bir durumda bulunmalarına rağmen Hollandalılar yüzyılın ortalarına doğru Osmanlı bölgelerinde en etkin Batı Avrupalı tüccar topluluğu konumuna yükseldiler. Bulut'un çalışmasından bu gelişmede, Hollanda devletinin desteği ve kendi stratejileri kadar Osmanlı Devleti'nin teşviği, desteği ve politikalarının da son derece önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Onyedinci yüzyılda yükselen Batı Avrupa dünya ekonomisi ile Osmanlı dünya imparatorluğunun ekonomik ilişkiler alanındaki fotoğrafını daha berrak görebilmek için Bulut, bu çalışmasında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin sonuçla-

rını da hem Osmanlılar, hem Hollandalılar, hem de Avrupa dünya ekonomisi açısından değerlendirmektedir. Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde, başta iktisat tarihçileri olmak üzere tüm sosyal bilimcilerin çözemediği kadim meselelerden biri olan “Osmanlı’nın sanayi devrimini ıskalaması!” problemiği konusuna bu çalışmada hiç değinilmemiş olsa da, ilgilenenlerin çalışmada bu konuda önemli bazı ipuçlarını elde edebileceğini vurgulamak gerekir.

Bulut bu çalışmasında ilgili dönemde hem Hollanda ve hem de Osmanlı ekonomik ve sosyal yapılarını da ayrıca değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan ilgili dönemde Batı Avrupa ile Doğu Akdeniz ekonomileri arasında bir karşılaştırma yapma imkânı da doğmaktadır. Son yıllarda ekonomik, sosyal ve siyasal tarih araştırmalarında ön plana çıkan yaklaşımlardan biri de hiç şüphesiz karşılaştırmalı tarih (*comparative history*) metodudur. Başta dünya tarihi olmak üzere, farklı coğrafya ve ülkelerin tarihlerinin tutarlı bir bütünlük içinde anlaşılmasında bu metodun önemi tartışılmaz. Çalışma bu metodla yapıldığı için bir kat daha önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmayla ilgili son olarak şunu ifade etmek gerekir ki, erken modern dönemde Osmanlılar’ın ekonomik alandaki yaklaşım ve uygulamalarını, özellikle de yükselen Avrupa ile olan ekonomik ilişkilerini anlamak için Bulut’un bu çalışmasının geniş kesimlere ulaşabilmesi önem arz etmektedir. Bundan dolayı en kısa zamanda kitabın Türkçe’ye çevrilmesi ve Türkçe basımının gerçekleştirilmesi dileğimizi belirtmek yerinde olacaktır.